

Вікторія Коваленко

Доктор економічних наук,
професор кафедри банківської справи
Одеського національного
економічного університету
E-mail: kovalenko-6868@mail.ru

Юлія Гаркуша

Викладач кафедри банківської справи
Одеського національного
економічного університету
E-mail: garkyscha@meta.ua

Теоретичні та методичні підходи до оцінювання фінансової стабільності банківської системи

Розглянуто основні підходи до визначення економічної сутності фінансової стабільності банківської системи, обґрунтовано її ключові ознаки: заходи із забезпечення фінансової стійкості й ефективності банківської системи; наявність механізму та інструментарію впливу центрального банку на характер і величини ризиків у банківській сфері, прогресивної системи управління банківськими ризиками та їх мінімізації (пруденційні вимоги Базеля II, Базеля III); зростання обсягів банківського бізнесу й активізація конкурентної боротьби; капіталізація банківської системи.

Запропоновано методичний підхід до розрахунку індикатора фінансової стабільності банківської системи, який базується на врахуванні проміжних індикаторів достатності капіталу, ліквідності, ділової активності, ефективності діяльності й конкурентоспроможності і концентрації на ринку банківських послуг.

Considered are main approaches to determination of the economic essence of the banking system financial stability; substantiated are its key signs: measures ensuring financial soundness and efficiency of the banking system; availability of a mechanism and instruments of the central bank's influence upon the character and level of risks in the banking area; progressive system of risk management and risk minimization (Basel II and Basel III prudential requirements); an increase in banking business volumes and intensification of competitive activity; and capitalization of the banking system.

Suggested is a methodological approach to calculation of the indicator of the banking system financial stability, which is based on intermediate indicators such as capital adequacy, liquidity, business activity, efficiency of activity and competitiveness, and concentration on the banking services market.

Ключові слова: фінансова стабільність, банківська система, індикатор фінансової стабільності, фінансова стійкість, конкурентоспроможність, концентрація на ринку банківських послуг.

Key words: financial stability, banking system, indicator of financial stability, financial soundness, concentration on the banking services market.

В умовах тривалої фінансової кризи однією з основних проблем, яка постала перед вітчизняною банківською системою, є підтримка на належному рівні її фінансової стабільності, що дає змогу банкам виконувати функції із забезпечення економіки достатньою кількістю фінансових ресурсів.

Різкі зміни ринкової кон'юнктури ставлять під загрозу не лише прибутковість діяльності банків, а й узагалі стабільність їхнього функціонування. Основними причинами припинення діяльності банків є їх неспроможність нейтралізувати ризики в банківській системі, а також відповідати за своїми зобов'язаннями, що зумовлено недостатністю ресурсної бази фінансово-кредитних установ.

Процеси глобалізації суттєво впливають на національну економіку України через її надмірну відкритість. У найближчому майбутньому саме глобалізація визначатиме стан світової фінансової системи і буде основною передумовою інтеграції України у світовий фінансовий простір. Вітчизняна банківська система однією з перших серед країн СНД реалізувала принципи інтеграції шляхом розширення присутності на внутрішньому ринку іноземного капіталу. При цьому в багатьох країнах світу фінансова сфера зазнала змін, що суттєво позначилося на конкурентній позиції та стабільності банківських систем.

Слід зазначити, що впродовж останнього десятиріччя проблема збереження фінансової стабільності набуває все більшої гостроти. Через це у багатьох країнах центральні банки беруть на себе роль відповідального органу або координатора національних програм щодо оцінки стабільності фінансової системи [1, с. 111].

Стійкість і стабільність банківської системи є одними з найважливіших умов розвитку національної економіки. Стійкість, прозорість та прогнозованість розвитку банківської системи дає змогу з більшою ймовірністю визначити основні напрями її діяльності, підвищити привабливість для інвесторів та інших суб'єктів господарювання.

Стабільність банківської системи визначається не лише конкурентоспроможністю, а й сукупним рівнем ризиків, притаманних банківській діяльності.

Тому на сьогодні досить актуальним є визначення економічної сут-

ності фінансової стабільності банківської системи та підходів до її оцінювання.

Проблеми забезпечення та методики оцінювання фінансової стабільності банківської системи присвячено наукові праці О.Барановського, О.Васюренка, А.Гальчинського, О.Дзюблюка, М.Зверякова, В.Мищенко, С.Мищенко, В.Кочеткова, І.Лютого, С.Науменкової, Т.Смовженко та багатьох інших. Але незважаючи на значні здобутки вітчизняних науковців у дослідженні проблем теоретичного обґрунтування та методик оцінювання фінансової стабільності, багато питань залишається поза їхньою увагою.

ОБґРУНТУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СУТНОСТІ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

Концепція фінансової стабільності виникла порівняно недавно — після того, як у 1990-х роках світом прокотилася низка системних фінансових криз. В умовах бурхливого розвитку процесів економічної глобалізації, лібералізації руху капіталу, відкриття національних ринків фінансових послуг для іноземного капіталу накопичувалися фінансові дисбаланси, які час від часу розряджалися потужними фінансовими кризами.

На сучасному етапі у світовій практиці постійне спостереження за фінансовою стабільністю банківської системи є важливим напрямом діяльності центральних банків, складовою їхньої інформаційно-аналітичної діяльності, що, в свою чергу, підвищує прозорість і передбачуваність грошово-кредитної політики, дотримання принципів ринкової дисципліни.

Діяльність центрального банку у сфері моніторингу фінансової стабільності відображається зазвичай у відповідних розділах його статистичних оглядів та окремих програмах діагностики банківської системи [2]. Підготовка оглядів фінансової стабільності є відносно новим напрямом діяльності центральних банків. Перші такі огляди були здійснені центральними банками в середині 1990-х років у Великобританії і країнах Скандинавії, що значною мірою пов'язано з банківськими кризами [3]. При цьому більшість країн під час роботи над оглядами дотримується міжнародних стандартів, зокрема, використовуються показники фінан-

сової стабільності, розроблені Міжнародним валютним фондом і Світовим банком [4].

Національний банк України визначає індикатори фінансової стійкості (ІФС) на підставі методології Міжнародного валютного фонду, викладеної в Довіднику з компіляції індикаторів фінансової стійкості (МВФ, 2006). Дані складаються та поширюються за 12 основними та 10 рекомендованими ІФС депозитних корпорацій (банків) [5].

Існує кілька підходів до визначення економічної сутності фінансової стабільності банківської системи.

Так, О.Бахолдін розглядає фінансову стабільність у переплетінні з грошовою стабільністю: “Збереження грошової стабільності забезпечує необхідні умови для досягнення фінансової стабільності, оскільки незмінність цінних пропорцій та збалансування макроекономічних параметрів є важливими передумовами стабільності економіки. Збереження фінансової стабільності, що забезпечує умови для стійкої роботи фінансових ринків та інституцій, надійного функціонування платіжної системи та системи нагляду, доцільно розглядати як передумову грошової стабільності” [6].

Т.Падоа-Скіуппа визначає фінансову стабільність як комплексне поняття з багатьма аспектами, а саме: “Стан, за якого фінансова система спроможна витримувати порушення і при цьому не допускати кумулятивних процесів, які можуть завдати шкоди заощадженням, інвестуванню та здійсненню платежів в економіці” [7]. На наш погляд, наведене визначення є досить розмитим.

Г.Херреро, Н.Симон пов'язують фінансову стабільність із виникненням банківських криз та слабкою зміною ціни активів [8].

П.Шпіка визначає фінансову стабільність як процес, який включає достовірну оцінку фінансових ризиків та ефективну систему управління ними з використанням новаторського підходу [9].

Серед вітчизняних дослідників варто відзначити праці Л.Стрельбицької, О.Барановського [10; 11]. На їхню думку, основним джерелом небезпеки для фінансової стабільності банківської системи є перш за все порушення банками вимог щодо їх діяльності, встановлених чинним законодавством, що, в свою чергу, зумовлює виникнення ризиків.

Можна стверджувати, що практично всі науковці зводять категорію “фінансова стабільність банківської системи” до створення дієвого механізму, який би запобігав виникненню банківських криз та сприяв подальшому розвитку економіки країни.

Досить цікавим із наукової точки зору є визначення фінансової стабільності Я.Белінської: “Властивість фінансової системи з мінімальними витратами змінювати основні характеристики розвитку відповідно до трансформацій економічної системи та зовнішніх впливів” [12, с. 73].

У “Банківській енциклопедії” С.Арбузова, Ю.Колобова, В.Мищенко та С.Науменкової зазначається, що “стабільність банківської системи – це комплексна характеристика стану банківської системи, при якому реалізується її сутність і призначення в економічній системі країни, адекватно та ефективно виконуються її функції, а також забезпечується спроможність підтримувати рівновагу та відновлювати стан після зовнішніх потрясінь чи посилення диспропорцій, будь-яких відхилень від безпечних параметрів, спричинених кризовими явищами”. Стабільність банківської системи характеризується надійністю, збалансованістю та пропорційністю функціонування її структурних елементів, здатністю зберігати стійку рівновагу та надійність протягом тривалого часу. В енциклопедії вказується на те, що у літературі поряд із терміном “стабільність” (stability) як синонімі використовують термін “стійкість” (soundness). Термін “стабільність” здебільшого пропонують використовувати на макrorівні, а термін “стійкість” – на мікрорівні для аналізу окремих елементів фінансової системи або фінансових установ. Значається також, що стабільність банківської системи є чинником забезпечення стабільності фінансової та економічної систем і економічної безпеки держави. На сьогодні сприяння або забезпечення стабільності банківської системи є однією з основних функцій центральних банків [13, с. 416–417].

На наш погляд, наведене визначення є досить повним, але не можна погодитися з тим, що “стабільність” доцільно розглядати на макrorівні, а “стійкість” – на мікрорівні, адже фінансову стабільність ми можемо визначати і для окремої фінансової інституції. Тим паче, що забезпеченню фінансової стійкості на сьогодні приділяється значна увага як на рівні сві-

тового фінансового ринку, національних банківських систем, так і на рівні окремих банків, зокрема – системоутворюючих.

З нашої точки зору, під фінансовою стабільністю банківської системи слід розуміти міру повноти і якості вирішення завдань, поставлених перед нею, виконання банківською системою своєї місії, що забезпечує досягнення позитивного фінансового результату. Фінансова стабільність характеризує фактичний ступінь досягнення результату, заданого функцією системи.

ОЗНАКИ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

Для оцінювання функціонування банківської системи необхідно використовувати терміни, критерії і показники. Критерії (цільова функція системи) являють собою ознаку, за якою визначається оцінка відповідності функціонування системи поставленій меті, а також оцінки варіантів системи [14].

Під час здійснення моніторингу

фінансової стабільності банківської системи слід розглядати критерії контролю за процесом фінансової нестабільності. Це зумовлює різні методології оцінювання та прогнозування:

- для показників грошової стабільності (темів інфляції) – це розробка перспективного планового показника (кількісний орієнтир чи діапазон);

- для оцінки фінансової стабільності – це прогноз, який базується на різних варіантах моделювання, стрес-тестування, експертних оцінках.

Фінансова стабільність банківської системи – це стан, що характеризується такими ознаками:

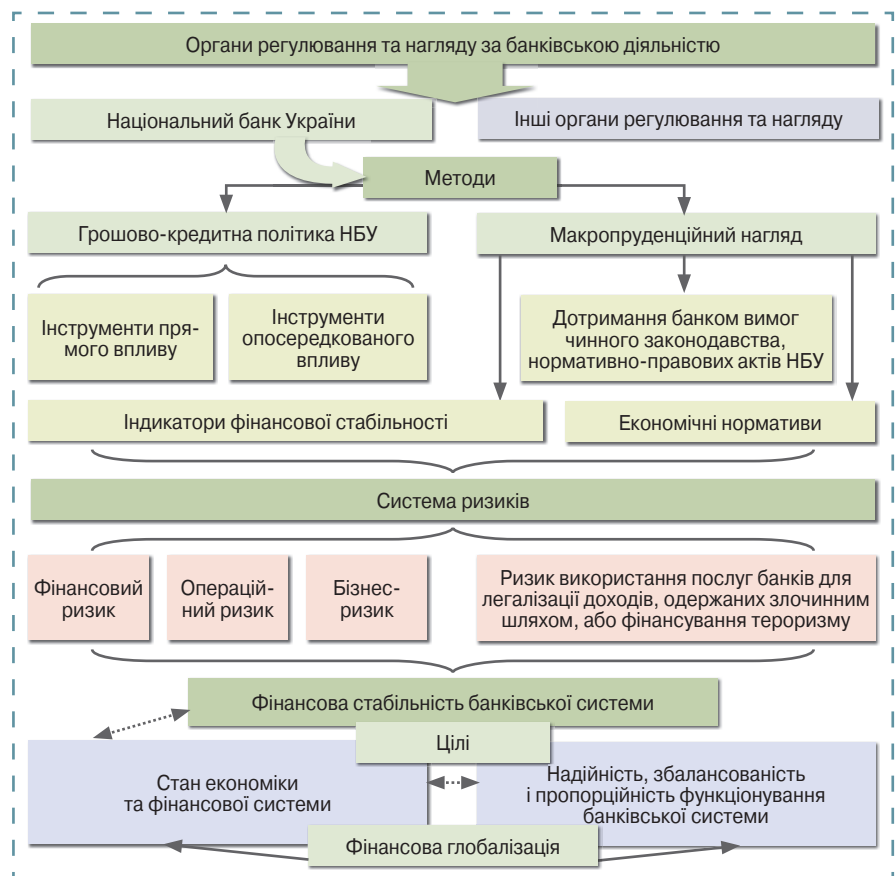
- банківська система ефективно і безперервно сприяє міжчасовому руху ресурсів;

- майбутні ризики визначаються та оцінюються з прийнятною точністю за умов відносно успішного управління ними;

- банківська система здатна спокійно адсорбувати несподівані події і шоки фінансової системи та реальної економіки.

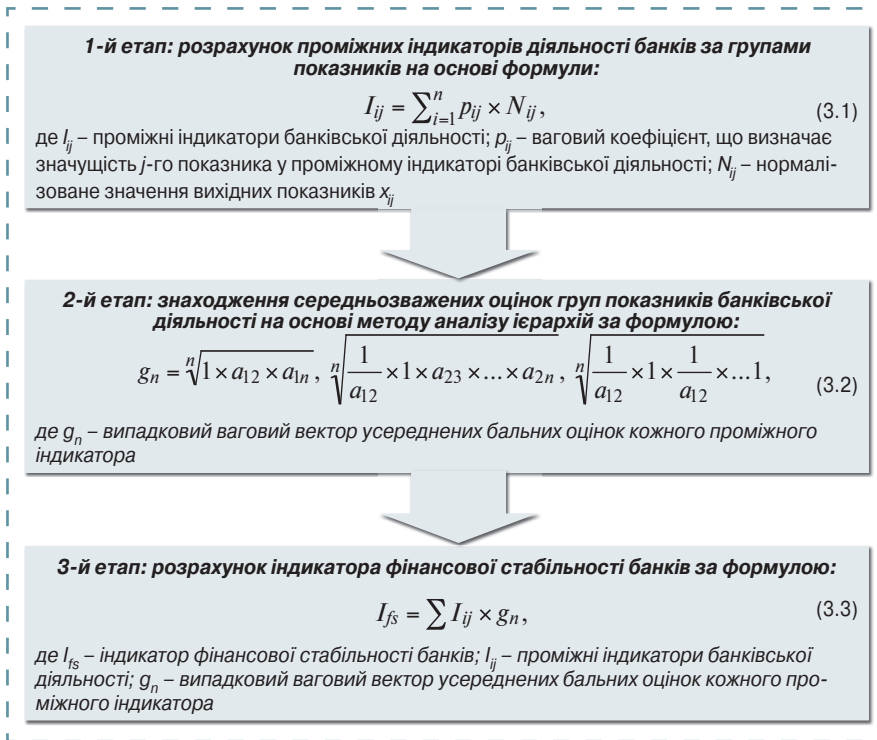
Таким чином, до основних ознак фінансової стабільності банківської

Схема 1. Механізм забезпечення фінансової стабільності банків України

Джерело: складено авторами з використанням [12, с. 74; 15, с. 251].

Схема 2. Алгоритм розрахунку індикатора фінансової стабільності банківської системи

Джерело: складено авторами.

системи слід віднести: комплекс заходів із забезпечення її фінансової стійкості й ефективності; наявність механізму та інструментарію впливу центрального банку на характер і величини ризиків у банківській сфері, прогресивної системи управління ризиками та їх мінімізації (пруденційні вимоги Базеля II, Базеля III); зростання обсягів банківського бізнесу й активізацію конкурентної боротьби; капіталізацію банківської системи.

Отже, розглядаючи фінансову стабільність банківської системи, треба враховувати її ознаки, що ініціюються як з боку регулятора, так і з боку самих банків.

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

Стабільний розвиток економіки загалом залежить від стабільності банківської системи. Нині вітчизняні науковці все частіше присвячують свої праці проблемам фінансової стабільності банківської системи, оскільки саме вітчизняна банківська система порівняно з іншими фінансовими інституціями в період кризи 2008 року виявилася найбільш вразливою до зовнішніх економічних потрясінь.

З огляду на зазначене вище, механізм забезпечення фінансової стабільності банківської системи України можна подати у вигляді схеми 1.

На наш погляд, комплексне оцінювання банківської системи передбачає розробку методичного підходу до визначення узагальненого індикатора фінансової стабільності на основі груп таких показників:

- достатності капіталу банківської системи (норматив адекватності регулятивного капіталу (H2), норматив

(коефіцієнт) співвідношення регулятивного капіталу і зобов'язань (H3-1), коефіцієнт надійності, коефіцієнт фінансового важеля, коефіцієнт мультиплікатора капіталу);

- ліквідності (коефіцієнт загальної ліквідності, коефіцієнт співвідношення позик і депозитів, коефіцієнт співвідношення ліквідних та загальних активів);

- ділової активності (коефіцієнт активності отримання позикових і залучених коштів, коефіцієнт активності використання строкових депозитів у кредитному портфелі, коефіцієнт загальної активності інвестицій у цінні папери і пайову участь, коефіцієнт кредитної активності інвестицій у кредитний портфель);

- ефективності діяльності (рентабельність активів, рентабельність капіталу, чиста процентна маржа, чистий спред, доходи, витрати, результати діяльності);

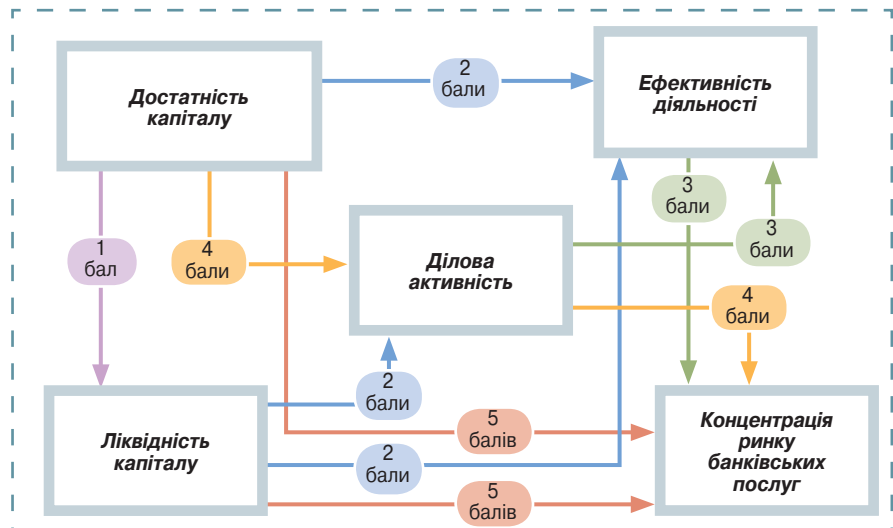
- конкурентоспроможності і концентрації на ринку банківських послуг (індекс Херфіндаля-Хіршмана, індекс концентрації, індекс Лернера, індекс Резенблота, індекс Джині).

Дослідження динаміки цих показників дає можливість ухвалювати адекватні рішення щодо регулювання банківської діяльності, прогнозувати розвиток та нівелювати вплив негативних чинників.

Алгоритм розрахунку індикатора фінансової стабільності банківської системи включає три етапи:

1. Розрахунок проміжних індикаторів діяльності банків за групами показників;
2. Знаходження середньозважених

Схема 3. Експертні попарні пріоритети індикаторів фінансової стабільності банківської системи

Примітка. Стрілка на схемі – це експертна оцінка в балах переваги однієї групи показників над іншою.

Таблиця. Динаміка значень проміжних індикаторів банківської діяльності та загального індикатора фінансової стабільності банківської системи за період від 01.01.2008 р. до 01.01.2013 р.

Дата	Проміжні індикатори банківської діяльності					Загальний індикатор фінансової стабільності
	Достатності капіталу	Ліквідності	Ділової активності	Ефективності діяльності	Концентрації на ринку банківських послуг	
01.01.2008 р.	0.973744	0.67135	0.513136	0.668134	0.972153	0.776072065
01.04.2008 р.	0.922269	0.755256	0.573312	0.740304	0.983729	0.800453486
01.07.2008 р.	0.894717	0.755323	0.585481	0.642379	0.964983	0.785126839
01.10.2008 р.	0.846567	0.727862	0.556757	0.590835	0.982034	0.752285041
01.01.2009 р.	0.63633	0.862881	0.730964	0.478918	0.901003	0.73751123
01.04.2009 р.	0.522425	0.617641	0.909726	0.806849	0.900358	0.674253303
01.07.2009 р.	0.571203	0.809217	0.90711	0.720529	0.826446	0.739042545
01.10.2009 р.	0.342324	0.984324	0.906044	0.697112	0.812958	0.708972058
01.01.2010 р.	0.356382	0.390501	0.87572	0.869942	0.77982	0.531773431
01.04.2010 р.	0.500531	0.379978	0.710981	0.589925	0.736623	0.52817244
01.07.2010 р.	0.383783	0.288672	0.543068	0.629027	0.694333	0.425902109
01.10.2010 р.	0.390818	0.304612	0.455256	0.50276	0.620972	0.402935218
01.01.2011 р.	0.452773	0.270781	0.367113	0.48427	0.549554	0.390989857
01.04.2011 р.	0.450322	0.264121	0.395352	0.370779	0.467991	0.379185017
01.07.2011 р.	0.456483	0.31276	0.314932	0.525905	0.47106	0.391667326
01.10.2011 р.	0.466615	0.310946	0.300535	0.540784	0.503624	0.395762168
01.01.2012 р.	0.480326	0.335467	0.255191	0.559549	0.539426	0.404119751
01.04.2012 р.	0.515602	0.38493	0.666368	0.867077	0.38494	0.514406975
01.07.2012 р.	0.523963	0.37134	0.725496	0.814842	0.369943	0.519538492
01.10.2012 р.	0.550621	0.360431	0.878918	0.861041	0.87482	0.599870851
01.01.2013 р.	0.241683	1.062208	0.551457	0.928982	0.650059	0.80840800

оцінок груп показників банківської діяльності на основі методу аналізу ієрархій;

3. Розрахунок індикатора фінансової стабільності банків (див. схему 2).

Як уже вказувалося вище, визначення індикаторів фінансової стабільності банківської системи є узагальненням рекомендацій Міжнародного валютного фонду щодо складання та використання таких індексів. Але водночас існують думки науковців щодо виокремлення головного або індикативного показника.

Так, Л.Петриченко як індикатори фінансової стабільності банківської системи виділяє показники прибут-

ковості, адекватності капіталу, точної та загальної ліквідності, структури активів, зобов'язань, капіталу.

На основі розрахунків, отриманих на першому і другому етапах виконання алгоритму, будуюмо відповідну матрицю порівняльних вагових балів за групами індикаторів фінансової стабільності, які їм надали експерти при попарному порівнянні ступенів їх важливості за 5-бальною відносною шкалою (див. схему 3). Для визначення вагових балів та попарного порівняння ступенів їх важливості було використано метод аналізу ієрархій Т.Сааті [16].

На основі згрупованих нормалізо-

ваних значень показників діяльності банків та випадкового вагового вектора усереднених бальних оцінок кожної групи розраховано індикатор фінансової стабільності банківської системи. Динаміка щоквартальних значень загального індикатора фінансової стабільності та проміжних індикаторів банківської діяльності, розрахованих за групами показників за період від 01.01.2008 р. до 01.01.2013 р., подана в таблиці.

Наочно динаміку розрахованого індикатора фінансової стабільності банківської системи подано на графіку.

Динаміка розрахованого індикатора фінансової стабільності банківської системи повністю підтверджує циклічний розвиток банківської системи з урахуванням періодів кризи.

ВИСНОВКИ

Розвиток банківської системи залежить від багатьох чинників. Фінансова стабільність є одним із ключових. Це індикатор довіри як до окремого банку, так і до системи в цілому з боку інвесторів, вкладників, партнерів та кредиторів. Нестабільна банківська система не може ефективно функціонувати, задовольняти потреби клієнтів і держави. В умовах кризи саме фінансова стабільність банків зазнала найбільшого удару.

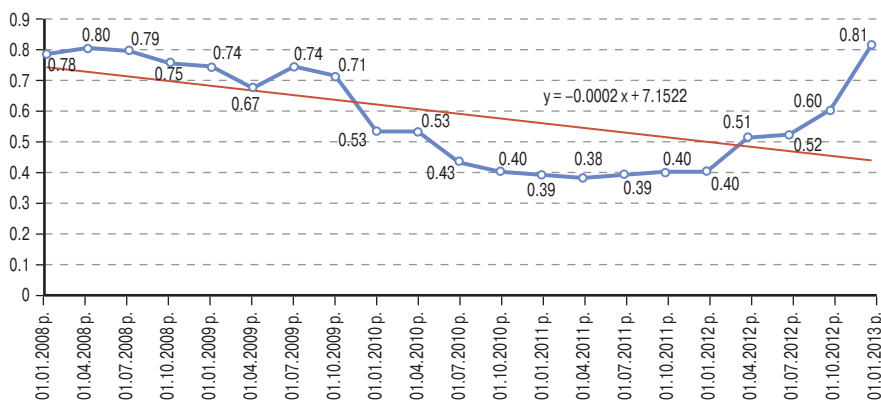
Фінансова стабільність банківської системи передбачає встановлення певних ознак оцінювання та індикаторів її вимірювання з метою розробки в подальшому головних стратегічних напрямів розвитку банківської системи.

Основним методичним підходом до забезпечення фінансової стабільності банківської системи має бути макропруденційний нагляд на базі моніторингу факторів, які чинять прямий та непрямий вплив на фінансову стабільність, виявлення передумов уразливості банківської системи до системних ризиків, ранньої діагностики системної нестабільності у фінансовій сфері економіки.

Запропонований методичний підхід до розрахунку індикатора фінансової стабільності дає змогу проводити комплексний аналіз розвитку банківської системи, своєчасно реагувати на проблеми, що виникають у разі зниження показників індикатора.

До основних заходів щодо забезпечення фінансово стабільного розвитку банківської системи слід віднести: подолання негативних тенден-

Графік. Динаміка індикатора фінансової стабільності банківської системи за період від 01.01.2008 р. до 01.01.2013 р.

цій у реальному секторі економіки, що сприятиме поліпшенню платоспроможності потенційних клієнтів банків; переорієнтацію грошово-кредитної політики Національного банку України на модель стимулювання економічного зростання; розробку та вдосконалення методології аналізу стабільності банків на макроекономічному рівні, тобто розвиток банківського регулювання та нагляду на макрорівні (загальнонаціональному та міжнародному); вдосконалення аналізу та оцінки взаємного впливу мікро- та макрочинників на діяльність банків з метою підтримання стабільного оптимального зростання та розвитку кожного окремого банку, банківської системи, фінансової системи та економіки країни в цілому. □

Література

1. Коваленко В. Науково-методологічні основи фінансової стабільності системи та індикатори її оцінки / В.В.Коваленко // *Фінанси України*. — 2008. — № 7. — С. 111–122.
2. Carson C.S., Ingves S. *Financial Soundness Indicators / International Monetary Fund*. — 2003. — May, 14. — 43 p.
3. *Compilation Guide on Financial Soundness Indicators / International Monetary Fund*. — 2004. — July, 30. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fsi/guide/2006/index.htm>.
4. Коваленко В. В. *Методичні підходи до діагностики і моніторингу фінансової стійкості банківської системи / В.В.Коваленко // Актуальні проблеми економіки*. — 2006. — № 11 (65). — С. 193–200.
5. *Індикатори фінансової стійкості*. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/FSI/index.htm>.
6. Бахолдин А. А. *Финансовая стабильность, денежно-кредитная политика и банковские риски / А.А.Бахолдин // Финансы и кредит*. — 2007. — № 5 (245). — С. 59–61.
7. Padoa-Schioppa T. *Central banks and financial stability: exploring a land in between / T. Padoa-Schioppa. — Paper presented at the Second ECB Central Banking Conference “The transformation of the European financial system”*. — Frankfurt am Main. — October, 2002.
8. Херреро Г., Симон Н. *Иностранные банки и финансовая стабильность в новой Европе / Г.Херреро, Н.Симон // Банки та банківські системи країн світу*. — 2006. — № 1 — С. 50–59.
9. Шніка П. *Питання фінансової стабільності в центральних банках / П.Шніка // Банки та банківські системи країн світу*. — 2007. — № 3. — С. 4–15.
10. Стрельбицька Л. М. *Основи безпеки банківської системи України та банківської діяльності: монографія: Наукове видання / Л.М.Стрельбицька, М.П.Стрельбицький*. — К.: Кондор, 2004. — 600 с.
11. Барановський О. І. *Банківська безпека: проблема виміру / О.І.Барановський // Економіка і прогнозування (укр.)*. — 2006. — № 1. — С. 7–26.
12. Белінська Я. В. *Механізм забезпечення фінансової стабільності: структура, інструменти, напрями розвитку / Я.В.Белінська, В.П.Биховченко // Стратегічні пріоритети*. — 2012. — № 1 (22). — С. 72–84.
13. Арбузов С. Г. *Банківська енциклопедія / С.Г.Арбузов, Ю.В.Колобов, В.І.Міщенко, С.В.Науменкова*. — К.: Центр наукових досліджень Національного банку України: Знання, 2011. — 504 с.
14. Коваленко В. В. *Критеріальні ознаки фінансової стабільності банківської системи / В.В.Коваленко // Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика: збірник тез доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції (15–16 травня 2008 р.)*. — Суми, 2008. — С. 51–53.
15. Коваленко В. В. *Стратегічне управління фінансовою стійкістю банківської системи України: дис. на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук: 08.00.08 / Коваленко Вікторія Володимирівна*. — Одеса, 2011. — 523 с.
16. Саати Т. *Аналитическое планирование. Организация систем: пер. с англ. / Т.Саати, К.Кернс*. — М.: Радио и связь, 1991. — 224 с.